

Investeringsbedrägeri

Rapport om arbetsmetodik och åtgärder

RättsPM 2007:23
Utvecklingscentrum Stockholm
Ekobrottsmyndigheten
December 2007

EKOBROTTSMYNDIGHETEN
SWEDISH NATIONAL ECONOMIC CRIMES BUREAU

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Vad är ett investeringsbedrägeri?	4
Vad krävs för utredning och lagföring?	4
Brottsförebyggande åtgärder	4
1 Inledning	5
1.1 Frågeställningar	5
1.2 Arbetets bedrivande	6
Projektorganisation.....	6
Genomförande	6
1.3 Rapportens disposition	6
2 Vad är ett Investeringsbedrägeri?	7
2.1 Allmänt.....	7
2.2 En beskrivning av investeringsbedrägerierna.....	7
Utvecklingen av brottsligheten	8
Alternativa brottsrubriceringar	8
2.3 Karaktäristiska drag	9
Det brottsliga upplägget.....	9
Särskilda svårigheter under utredning och lagföring	10
3 Framgångsfaktorer för utredning och lagföring	10
4 Nationell samordning och prioritering.....	11
4.1 Allmänt.....	11
4.2 Behovet av samordning	11
4.3 Samordning hos polisen	12
4.4 En definition för vägledning vid anmälan	12
5 Kompetenskrav	12
6 Arbetsmetodik med åtgärds katalog	13
6.1 Förundersökning -inledande utredningsåtgärder (steg 1)	13
Behövs en eko-revisor?	14
Förundersökningsbegränsning och andra frågor	15
6.2 Förundersökningsplan (steg 2).....	15
Förundersökningsplanen bör innehålla följande:.....	16
Särskild uppmärksamhet bör riktas på frågor som:	16
Frågor av särskild betydelse vid internationella utredningsåtgärder:	16
6.3 Typiska utredningsåtgärder	17
Digitala spår – värdefull bevisning.....	17
Internationella utredningsåtgärder.....	18
Biträde av ekorevisor	20

	Särskilda utredningstips.....	21
	6.4 Samverkansmyndigheter	22
7	En nationell samordningsfunktion	22
	7.1 Allmänt.....	22
	7.2 En uppgift för chefen för Internationella kammaren Stockholm..	23
	7.3 Utveckling av Åtgärds katalogen	24
8	Brottsförebyggande åtgärder.....	25
	8.1 Allmänna utgångspunkter	25
	8.2 Förslag till brottsförebyggande åtgärder.....	25
	Extern information.....	25
	Riktad information	26
	Information på extern hemsida om brottsutredningar och domar	27
	Bilaga 1 Terminologi	28
	Bilaga 2 Myndigheter och organisationer av intresse.....	29
	Bilaga 3 Eurojusts checklista vid val av forum	32
	Bilaga 4 Särskild granskning av ekorevisor	34
	Bilaga 5 Utdömda skadestånd och skattemässiga avdrag	35
	Bilaga 6 Granskningsmall	37

Sammanfattning

Vad är ett investeringsbedrägeri?

Investeringsbedrägeri är ett bedrägeri där någon genom vilseledande förmås att göra en investering av något slag. Bedrägeriet riktar sig ofta till flera personer och avser betydande belopp. Gärningspersoner som utger sig för aktiemäklare erbjuder t.ex. köp av aktier i utlandsbaserade företag. Löften kan ges om aktiebrev som inte levereras eller utdelningar som inte kommer målsäganden tillgodo. Ett utmärkande drag är komplexiteten i genomförandet och det globala inslaget, där flera personer med olika roller är agerar mot ett stort antal målsäganden i flera olika länder. Brottslighet kan ofta betecknas som organiserad och gränsöverskridande.

Vad krävs för utredning och lagföring?

Det har framkommit att investeringsbedrägerierna oftast är tidsödande och resurskrävande att utreda, att ärendena handläggs av ett flertal åklagare och att det saknas en samlad kunskap inom området. I rapporten presenteras nu särskilda insatser för att säkra en samlad överblick av investeringsbedrägerier samt åtgärder för effektivare brottsutredningar. En förstärkt nationell och internationell samordning av anmälningar och utredningar skapar goda möjligheter till en sådan överblick.

Att leda och genomföra en utredning om investeringsbedrägeri ställer särskilda krav på kunskaper och arbetsmetodik. En närmare beskrivning görs av de kunskapskrav som bör ställas på utredare och åklagare. Arbetsmetodiken och utredningsåtgärder som är särskilt utmärkande för utredning av investeringsbedrägerier har sammanställts i en Åtgärds katalog.

Investeringsbedrägerier - i likhet med andra typer av bedrägerier - utvecklas över tid. Det kan röra såväl lämnade erbjudanden om investering som metoder för själva vilseledandet. De erfarenheter och den kunskap som nu kommer att vinnas med den föreslagna ordningen skapar goda förutsättningar för ett fortsatt utvecklingsarbete. I rapporten, som är ett levande dokument, lämnas också ett förslag om att Åtgärds katalogen, med utgångspunkt i vunna operativa erfarenheter, ska uppdateras och presenteras i IT-miljö. En sådan Åtgärds katalog kan också utgöra en förebild för ett metodstöd för andra typer av brott.

Brottsförebyggande åtgärder

Det kommer alltid att finnas investeringsbedrägerier som är närmast omöjliga att utreda. Brottsförebyggande åtgärder är därför ett viktigt instrument för att minska utsattheten för investeringsbedrägerier. En ökad kunskap om de brottsliga uppläggen genom särskilda informationsinsatser från myndigheternas sida såväl till en bredare krets och till särskilda intressenter kan ha en brottsförebyggande effekt. Det föreslås också att Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten i samverkan ska - i den mån det är möjligt från sekretessynpunkt - svara för att publicering av pågående brottsutredningar och domar sker på extern hemsida.

1 Inledning

Investeringsbedrägerier är en internationellt förekommande brottslighet där professionella bedragare lämnar erbjudande om olika typer av investeringar i finansiella instrument med löfte om hög avkastning eller garanti om stora förskott till en liten risk. Utmärkande för brottsligheten är att den kräver komplicerade utredningsåtgärder ofta i samarbete med rättsliga myndigheter i andra länder.

En utredning om investeringsbedrägeri omfattar oftast ett betydande antal målsäganden som kan vara hemmahörande i olika länder. Bedrägerierna kännetecknas av att målsäganden genom erbjudande från professionella bedragare förmås att investera i värdepapper eller annat investeringsobjekt i andra länder med löften om hög avkastning. Investeringsobjekten kan vara helt påhittade eller obefintliga eller inte av det värde som gjorts gällande i marknadsföringen. Investeringserbjudandena lämnas oftast per telefon som kompletteras med skriftlig dokumentation, som ger ett trovärdigt och professionellt intryck om investeringsobjektet. De som uppger sig företräda den mäklarfirma som lämnar erbjudandet är oftast hemmahörande i stater utanför Sverige och de investerade medlen sätts in på konton i annan stat.

Finansinspektionen har sedan en tid tillbaka bevakat frågan om falska aktiemäklare och informerar på sin hemsida om oseriösa bolag. Finansinspektionen har också konstaterat att brottsligheten är global och organiserad och att den skadar förtroendet för den finansiella marknaden och samhällsekonomin.

Utvecklingscentrum Stockholm har under 2006 uppmärksammat olika utredningsfrågor om investeringsbedrägerier som påtalats från åklagare vilket bland annat lett till att samtliga ärenden sen den 1 september 2006 handläggs vid de internationella åklagarkamrarna.

Ekobrottsmyndigheten handlägger också vissa investeringsbedrägerier. Domar har under år 2007 fallit i två av myndighetens mål. De tilltalade har i båda fallen dömts till kännbara fängelsestraff.

1.1 Frågeställningar

Utvecklingscentrum Stockholm har i uppdrag att under 2007 inom ramen för ett särskilt projekt närmare skall belysa förekomsten av investeringsbedrägerier och ge de rekommendationer som kan krävas för en förbättrad bekämpning av denna typ av brottslighet. I projektets uppdrag ingår följande åtgärder;

1. att kartlägga och analysera de särskilda problemställningar som polis och åklagare vid utredning av investeringsbedrägerier,
2. att inhämta information om hur brottsutredande myndigheter eller organisationer i andra länder arbetar med utredning och åtgärder mot investeringsbedrägerier,
3. att lämna förslag till arbetsmetodik som bör tillämpas vid utredningar
4. att ta fram en åtgärds katalog för spridning av kunskap om arbetsmetoder vid utredning och lagföring och
5. att analysera behovet av ytterligare information och kunskaps spridning till allmänheten i brottsförebyggande syfte.

1.2 Arbetets bedrivande

Projektorganisation

Projektet har genomförts i samverkan mellan Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Stockholm och Ekobrottsmyndigheten under 2007. Vice överåklagare Ewa Nyhult har varit projektledare med vice överåklagare Roland Andersson som biträdande projektledare.

En arbetsgrupp har knutits till projektet. Denna har bestått av chefsåklagare Thomas Häggström, chefsåklagare Ola Laurell, kammaråklagarna Cathrin Rudström och Bernt Berger Internationella åklagarkammaren i Stockholm, Katarina Ringertz, UC Stockholm/Ekobrottsmyndigheten, chefsåklagare Solveig Wollstad, Eurojust samt ekorevisor Henrik Lundin, Ekobrottsmyndigheten. Dessutom har kriminalkommissarie Leif Svensk, Rikskriminalpolisen deltagit som representant för Rikspolisstyrelsen. Samverkan har skett med Finansinspektionen.

Genomförande

En kartläggning har skett av pågående utredningar rörande investeringsbedrägerier den 1 mars 2007 vid de internationella åklagarkammarna inom Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Syftet med kartläggningen var att få kunskap om omfattningen av pågåenden ärenden och en beskrivning av gärningarna samt vilka typer av utredningsåtgärder som är utmärkande för investeringsbedrägerier. Frågan om brottsligheten kan anses som organiserad togs också upp i enkäten.

Delar av arbetsgruppen har genomfört studiebesök vid Ökokrims Bedrägerienhet i Norge och vid Serious Fraud Office i London under våren 2007.

Projektet lämnade en delrapport i juni 2007. I delrapporten lämnas en beskrivning av genomförda aktiviteter, arbetsgruppens överväganden och slutsatser om projektets fortsatta aktiviteter. I den mån vad som sägs i delrapporten är av betydelse för projektets slutsatser så ingår detta i denna promemoria.

De slutsatser och överväganden som presenteras i denna promemoria vilar på arbetsgruppens erfarenheter från egna utredningar om investeringsbedrägeri, enkäten och studiebesöken. Vidare har företrädare för Finansinspektionen biträtt med kunskap inom området. En rapport från ICC, Commercial Crime Services, Preventing Financial Instrument Fraud, The Money Launderer's Tool har också bidragit med kunskap om investeringsbedrägerier och dess modus.

1.3 Rapportens disposition

Inledningsvis ges en beskrivning av vilka slags investeringsbedrägerier som är föremål för promemorians överväganden och dess karaktäristiska drag. Därefter redovisas under rubriken Framgångsfaktorer för utredning och lagföring frågor om samordning och prioritering, kompetenskrav för utredare samt arbetsmetodik och åtgärds katalog. Slutligen behandlas förslag om brottsförebyggande åtgärder. I bilagorna redovisas kompletterande information i olika frågor som tas upp under avsnittet Arbetsmetodik med åtgärds katalog.

2 Vad är ett Investeringsbedrägeri?

2.1 Allmänt

Investeringsbedrägeri är ingen rättslig benämning. Det finns olika uppfattningar om vilka typer av bedrägeri som kan innefattas i detta begrepp. Av intresse i det här sammanhanget är bedrägerier som rör investeringar och som är av sådan karaktär att åklagare och utredare ställs inför särskilda svårigheter och utmaningar vid utredning och lagföring. Bedrägerier som är nationellt begränsade och som avser erbjudande om investering i det bolag som gärningsmannen företräder är inte bärare av samma komplexitet och utredningskrav som de sofistikerade och välorganiserade bedrägerier som får genomslag i länder över hela världen.

2.2 En beskrivning av investeringsbedrägerierna

De investeringsbedrägerier som är av intresse för den arbetsmetodik och de åtgärder som tas upp i rapporten kan indelas i huvudsakligen två kategorier, dels bedrägerier som är begränsade till Sverige såväl när det gäller gärningsmän som målsägande och dels bedrägerier som har internationella förgreningar.

För den första kategorin avser bedrägerier där gärningsmannen och de eventuella bolag denne företräder finns i Sverige. Den typen av investeringsbedrägerier förekommer, men de torde vara mindre vanliga än bedrägerier med internationella förgreningar.

Utmärkande för den senare kategorin av bedrägerier är, att de handlar om att målsägande förmås, ofta genom en person som utger sig för att vara aktiemäklare och som är stationerad i annan stat, att köpa aktier i ett utlandsbaseerat bolag alternativt att investera i värdepapper av olika slag. Ofta ges löften om aktiebrev som inte levereras eller utdelningar som inte kommer målsäganden tillgodo. Målsäganden får olika svårigheter att kommunicera med säljbolaget som gör sig otillgängligt varefter målsäganden, oftast efter kontakt med Finansinspektionen, gör en anmälan om bedrägeri direkt till åklagaren. Ett enskilt investeringsbedrägeri kan ofta involvera en stor numerär av målsäganden som är hemmahörande i olika länder.

Huvudmännen och dess medaktörer, investeringsobjekten, bankerna och kunderna återfinns oftast i olika stater. Den moderna kommunikationsteknologin ger möjligt att snabbt och enkelt överföra pengar till och mellan olika banker i olika stater. Komplexiteten i genomförandet och det globala inslaget, där ett flertal personer med olika roller är involverade samt den geografiska spridningen av målsäganden är ett utmärkande drag. Bedragarna opererar ofta i flera olika jurisdiktioner i syfte att försvåra en lagföring eller en framställan om civilrättsligt anspråk. Förledande hemsidor på Internet med oriktiga uppgifter förstärker vilseledandet. Kommunikation mellan gärningsmän och målsäganden sker oftast via e-post, telefon eller telefax. Säljarkontakten gör sig ofta otillgänglig efter en tid genom att t.ex. kontor och hemsidor ändras eller byts ut.

Verksamheten bedrivs i vissa fall i organiserad form där rådgivare, advokater, revisorer, försäkringsmäklare eller andra aktörer på den finansiella marknaden

kan vara involverade. En del av de involverade personerna kan i vissa fall vara helt ovetande om att deras engagemang i verksamheten ingår i ett bedrägeri. Grupperingarna omformas över tid vilket innebär att bedragarnas verksamhet snabbt kan övergå till en ny konstellation av företag efter det att en investeringsidé förbrukats.

Den nu beskrivna kategorin av investeringsbedrägeri har de kännetecken och de rekvisit som används inom EU för att definiera organiserad brottslighet¹. Det är också en allmän uppfattning hos åklagarna att investeringsbedrägerier med de internationella inslag som nu beskrivits är en organiserad och gränsöverskridande brottslighet.

Utvecklingen av brottsligheten

Bedrägeribrottet kännetecknas av att någon genom vilseledande förmår någon annan till handling eller underlåtenhet som innebär en förmögenhetsöverföring. Olika typer av bedrägerier utvecklas över tid. Det gäller både vad som lämnas som erbjudande och själva vilseledandet men också mottagarkretsen. När det gäller investeringsbedrägerier ligger det således i sakens natur att "nya" produkter erbjuds som investering och att kundkretsen – de personer som bedragarna riktar sig till – växlar.

Enligt bedömningar som gjorts av US SEC² är Sverige ett av de länder jämte Storbritannien, Australien och Sydafrika som drabbats hårdast av investeringsbedrägerier under 2007. Investeringserbjudanden lämnas nu inom sådana områden som miljöteknik och utsläppsrätter. Formerna för vilseledandet utvecklas och det blir allt vanligare att bedragarna hänvisar till hemsidor på Internet som saknar verklighetsförankring. Det kan röra sig om en hemsida som t.ex. ger sken av en existerande elektronisk börs eller en myndighet som bekräftar affärsupplägget. En ökning har också skett av identitetsstöld genom att t.ex. använda auktoriserade mäklares identitet och licensnummer eller ett auktoriserats bolags namn och adress³.

Alternativa brottsrubriceringar

Promemorian behandlar i första hand hur bedrägerier ska kunna angripas på ett så effektivt sätt som möjligt. Men man får i sammanhanget inte bortse från att något som ser ut som ett bedrägeri redan från början kan vara något annat brott eller så kan bedrägeriet ändra karaktär under utredningens gång. Det kan som exempel visa sig att upplägget inte varit helt igenom bedrägligt. Den person som förmått investerarna att satsa pengar kan i sin tur ha investerat medlen i högriskprojekt som han eller hon trott på men som inte gett någon utdelning. Investerarna har ensamma fått stå risken för förlust. Det kan till och med vara så den som mottagit medlen i första ledet själv blivit utsatt för bedrägeri av personer som inte går att spåra. Förfarandet kan naturligtvis fortfarande vara brottsligt. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan emellertid andra brottsrubriceringar än bedrägeri aktualiseras. Vad man då i första hand tänker på är förskingring och trolöshet mot huvudman.

¹ Dokument 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2

² U.S. Security and Exchange Commission

³ Finansinspektionen, december 2007

Till bilden hör också att ytterligare brottstyper kan aktualiseras i utredningarna. I de fall den brottsliga verksamheten, eller del av den, förekommer i Sverige kan bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll samt skattebrott aktualiseras. Också oredlighet mot borgenär kan komma i fråga om gärningsmannen tömmer bolag på investerarnas pengar innan bolaget går i konkurs. Svindleri skulle också kunna bli aktuellt i de fall investerarna lockas av en marknadsföring som uppfyller rekvisiten för detta brott.

Penninghäleri är ytterligare ett brott som skulle kunna bli intressant i utredningarna, särskilt i de fall man koncentrerar sig på att följa penningströmmarna och kartlägger vilka som i senare led fått del av utbytet.

Det är således viktigt att noga överväga vilket eller vilka brott som utredningen ska inriktas på när man inleder förundersökning inleds angående ett ifrågasatt investeringsbedrägeri noga. Detta utvecklas närmare i avsnitt 6.2 Förundersökning - inledande åtgärder (steg 2).

2.3 Karaktäristiska drag

I föregående avsnitt har investeringsbedrägerierna beskrivits i allmänna ordalag. Beskrivningen kan sammanfattas i vissa karaktäristiska drag för brotten. På samma sätt kan de särskilda svårigheter som finns under utredning och lagföring sammanfattas i vissa punkter. De karaktäristiska dragen och de särskilda svårigheterna är av avgörande betydelse för hur angreppssätt och arbetsmetodik för brottsutredningarna bör utformas.

Det brottsliga upplägget

Följande karaktäristika beskriver ett investeringsbedrägeri:

- Bedrägerierna sker från organiserade verksamheter och riktar sig till en utvald kundkrets – ofta i flera olika länder - som förmodas vara intresserad i att investera pengar. De pågår över tid och innehåller flera olika faser.
- Erbjudandena uppges innebära en låg risk och hög vinst.
- Första kontaktpersonen till målsäganden ringer ofta från ett Call Center efter särskilda kundlistor s.k. Cold Calling (se bilaga 1).
- Kontaktpersonen ger professionellt intryck och följer ett särskilt schema vid första samtalet.
- Bedragarna använder sig av medaktörer, som advokater, revisorer, mäklare för att öka trovärdigheten för investeringsprojekten.
- Bedragarna har tidigare varit verksamma i den finansiella sektorn och behärskar därför området professionellt.
- Medaktörer är inte alltid medvetna om att det är fråga om ett bedrägeri.
- Det är oftast flera olika personer som har kontakt med målsäganden och de är hemmahörande i olika stater och kan också ha olika uppgifter i olika faser av bedrägeriet.
- Gärningspersonerna använder ofta flera falska identiteter.
- Den organiserade verksamheten äger rum i s.k. Boiler Room(se bilaga 1).
- Komplicerade och svårlästa dokument och hemsidor som är snarlika seriösa aktörer inom finansmarknaden, används i marknadsföringen,

- referenser lämnas till stora banker, internationella organisationer och till den "hemliga marknaden".
- Investeringsobjekten finns i stater utanför Sverige, ofta USA och pengarna flyttas över flera jurisdiktionsområden.
- Verksamheten omsätter betydande belopp.

Särskilda svårigheter under utredning och lagföring

Utredningarna präglas framförallt av följande:

- Utredningsåtgärder utomlands krävs.
- Dokument på engelska som måste översättas.
- Utländska vittnen och målsäganden som behöver höras.
- Det finns motvilliga målsäganden som tror att samarbete med polisen i utredningen kan medföra att de förlorar sin investering.
- De inbetalda pengarna kan vara undandragna beskattning eller utbyte av straffbara handlingar.
- Rollfördelningen mellan de olika aktörerna - huvudmän, medverkande, offer, förmedlare, rådgivare – är ofta oklar och svårutredd.
- Persongalleriet, investeringsobjekten m.m. kan skifta över tiden.
- Den tilltalade framstår som om han tror på investeringsupplägget (brister i uppsåt) och dennes egna uppgifter bidrar inte till ett klarläggande.
- Ärendenas omfattning, komplexitet sammantaget med att kunskapen om brottsområdet är begränsat hos domstolen gör att särskilt höga krav ställs på åklagarens sakframställning.
- Det finns ofta ett behov av sakkunniga vittnen eller expertvittnen.
- I en kommande rättegång kan det uppstå svårigheter att få domstolen att förstå att bedrägeriet inte har varit en möjlig affärsidé och att den tilltalade inte har kunnat tro på detta.

3 Framgångsfaktorer för utredning och lagföring

Av kartläggningen framgår att åklagarna anser att en utredning om investeringsbedrägeri är tidsödande och resurskrävande samt svåra att slutföra med lagföring. En annan slutsats av kartläggningen är att det behövs en bättre planering av utredningarna och att frågan om samordning av ärenden bör få större prioritet. Vidare uppges av åklagarna att polisen i ett flertal ärenden inte har kunnat biträda med utredningsresurser, vilket lett till att en del ärenden inte blivit föremål för aktiva utredningsåtgärder.

En annan viktig iakttagelse är att investeringsbedrägerier handläggs av ett flertal åklagare inom de internationella åklagarkamrarna och vid Ekobrottsmyndigheten och att något utbyte av erfarenheter knappast sker och att det därför saknas en samlad kunskap inom området.

Att leda och genomföra en utredning om investeringsbedrägeri ställer krav på särskilda kunskaper inom olika områden. Som framgått är utredningarna oftast komplicerade och omfattande med internationella anknytningar vilket ställer särskilt höga krav på en planering av de utredningsinsatser som ska genomföras. Mot denna bakgrund står det för projektet helt klart att de

främsta framgångsfaktorerna för hanteringen av investeringsbedrägerier är följande.

- Nationell samordning och strategiska prioriteringar,
- särskilda kunskapskrav för såväl åklagare som utredare och
- arbetsmetodik och åtgärds katalog.

4 Nationell samordning och prioritering

4.1 Allmänt

En anmälan om investeringsbedrägeri görs oftast av en enskild målsägande till åklagare eller polisen. Det kan därför förekomma att separata anmälningar rörande samma brottsliga upplägg över tid lämnas till olika polismyndigheter och åklagare i landet. Detta kan medföra olikheter i handläggningen och att information och uppgifter i enskilda ärenden inte tas tillvara. Därför får man inte heller någon bild av helheten. Projektet har också konstaterat att det tycks finnas ett okänt antal anmälningar om investeringsbedrägerier runt om i landet som skrivits av utan något åklagarinträde.

Brottsligheten har, som också framhållits tidigare, oftast internationella kopplingar. Det innebär att såväl anmälningar som utredningar som rör de förhållanden som anmäls i Sverige kan pågå i annan stat.

Investeringsbedrägerier handläggs idag vid de internationella åklagarkamrarna inom Åklagarmyndigheten och vid Ekobrottsmyndigheten. Handläggning vid Ekobrottsmyndigheten ska ske i de ärenden som ställer särskilda krav på kännedom om finansiella förhållanden, näringslivsförhållanden, skatterätt eller liknande⁴ En handläggning vid Ekobrottsmyndigheten förutsätter normalt att Åklagarmyndigheten gör en framställning om att Ekobrottsmyndigheten ska överta ärendet.

4.2 Behovet av samordning

En effektiv handläggning och utredning av investeringsbedrägerier kräver en samlad överblick av brottsligheten och dess utveckling över tid. Utan en sådan samordning saknas förutsättningar för en effektiv utredning. Behovet av samordning, liksom strategiska prioriteringar, är därför särskilt tydligt när det gäller denna typ av brottslighet.

Samordningen av ärenden bör ske såväl internt inom Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten som myndigheterna emellan. Med samordning förstås här i första hand frågan om var ett ärende bör handläggas men även andra frågor som biträde under en förundersökning och andra samverkansåtgärder kan aktualiseras.

⁴ Åklagarmyndighetens föreskrifter om åklagarkamrarnas lokalisering och verksamhetsområden (ÅFS 2005:5) och Förordning (1997:898) med instr. För Ekobrottsmyndigheten, 2 § b)

Det är vidare viktigt att svenska ärenden samordnas i största möjliga utsträckning med utredningar i andra stater. Frågan om förutsättningarna för en samordning ska utredas snarast i anslutning till att en anmälan har gjorts. Det kan också finnas skäl att i ett senare skede - när ytterligare information finns i ett ärende - överväga frågor som rör samordning. Det är därför viktigt att de som har ansvaret för att samordning sker också har en kunskap om ärendenas utveckling och om brottsligheten sett ur ett internationellt perspektiv. Frågor som rör samordning utvecklas närmare under avsnitt 7 En nationell samordningsfunktion.

4.3 Samordning hos polisen

Man får i sammanhanget inte glömma bort den viktiga frågan om hur samordningen med polisen ska gå till. Som nämnts är det vanligt att anmälningar om investeringsbedrägerier görs till polisen runt om i landet. En effektiv hantering av det inflödet förutsätter att det finns rutiner som gör att investeringsbedrägerierna fångas upp och lottas direkt på åklagare. Sådana lottningsrutiner – som är en fråga för polisen - förutsätter en enkel och tydlig definition av vad som är ett investeringsbedrägeri. Den beskrivning av investeringsbedrägerier som lämnats inledningsvis i denna rapport kan inte användas i detta sammanhang.

4.4 En definition för vägledning vid anmälan

Följande beskrivning av ett bedrägeri kan utgöra vägledning för polisen om en gärning vid anmälan ska bedömas som ett investeringsbedrägeri.

Bedrägeri som innefattar ett erbjudande om investering av något slag och som förefaller riktat till flera personer och tycks avse betydande belopp.

5 Kompetenskrav

Att leda och genomföra en utredning om investeringsbedrägeri ställer ofta krav på särskilda kunskaper som rör det internationella straffrättsliga samarbetet. Kunskap om den internationella finansiella marknaden och om brott i IT-miljö kan också vara nödvändiga. Alla som är involverade i en utredning, åklagare, utredare, ekorevisorer eller andra experter behöver inte ha samma höga kunskapsnivå inom varje område. Det är tillräckligt om man tillsammans besitter den kunskap som kan krävas. Utifrån de olika uppgifter som de medverkande i en utredning har bör det finnas fördjupade kunskaper särskilt inom följande områden.

- Internationellt straffrättsligt samarbete,
- rättslig reglering som rör jurisdiktionsfrågor,
- andra staters möjligheter att utreda och lagföra investeringsbedrägerier med anknytning till Sverige och internationella utblickar i övrigt,
- grundläggande kunskaper om brottsutredningar i IT-miljö,
- kartläggning av penningströmmar och bolagsstrukturer
- om handel med finansiella instrument,
- utvecklingen på finansmarknaden,

- utformningen av finansiella dokument och förmåga att skilja falska eller osanna dokument från äkta,
- organisationer/myndigheter, nationellt och internationellt med kunskaper inom området,
- organisationer som har information om företag i andra länder och
- kunskaper i engelska och särskilt terminologi inom området.

6 Arbetsmetodik med åtgärds katalog

En anmälan om investeringsbedrägeri har normalt ett sådant innehåll att åklagaren utan några mer omfattande förutredningsåtgärder kan fatta beslut om att inleda förundersökning. Detta är utgångspunkten för de fortsatta övervägandena. En annan självklar utgångspunkt är att åklagaren som förundersökningsledare vid ett investeringsbedrägeri är lika självständig i denna roll som vid andra brottsutredningar.

I Åtgärds katalogen presenteras förslag till inledande utredningsåtgärder och vad en förundersökningsplan kan innehålla. Därutöver innehåller katalogen en sammanställning av typiska utredningsåtgärder och en beskrivning av olika samverkansmyndigheter. Katalogen som är tänkt som ett stöd för åklagare och utredare är således indelad i följande avsnitt.

- Förundersökning – inledande åtgärder (steg 1)
- Förundersökningsplan (steg 2)
- Typiska utredningsåtgärder
- Samverkansmyndigheter

6.1 Förundersökning -inledande utredningsåtgärder (steg 1)

Inledningsvis bör – i steg 1 av utredningen - endast ett begränsat antal utredningsåtgärder genomföras för att lägga fast syftet med förundersökningen, dess omfattning, innehåll och inriktning.

En sådan ordning skapar förutsättningar för att i ett tidigt skede – innan utredningen drivits för långt – skapa en överblick av den utredning som kan krävas. Det ger också möjlighet till en närmare tidsplanering och en bedömning i frågan om utredningsresursen och dess kompetens.

Osäkerhetsmomenten i detta inledande skede av en förundersökning är naturligtvis många, men tanken är att så mycket information ska hämtas in att det blir meningsfullt att överväga var ett ärende bör handläggas (samordningen) och hur det bör prioriteras (resursåtgången).

De inledande åtgärderna kan resultera i att ärendet ska utredas med sikte på lagföring i Sverige, men det kan också i vissa fall visa sig lämpligare med andra åtgärder som överförande till annan stat. Det är också fullt möjligt att någon utredning överhuvudtaget inte ska ske då det är uppenbart att det inte går att åstadkomma en lagföring i Sverige eller på annat sätt åtgärda anmälan.

Som nämnts bör utredningsinsatserna vara begränsade under detta skede. Detta är inte minst viktigt med tanke på att ärendet fortfarande kan komma att flyttas över till annan åklagare som förundersökningsledare och att denne

då inte ska vara för bunden av tidigare beslut beträffande förundersökningen. Som nämnts ska utredningen endast drivas så långt att man kan få en ungefärlig uppfattning om hur utredningen bör hanteras fortsättningsvis. För detta ändamål behöver man ofta vidta följande åtgärder.

Det kan finnas anledning att redan inledningsvis efterforska identiteten på de personer och bolag som kan misstänkas vara knutna till gärningen och var de kan vara lokaliserade. Det kan också finnas anledning att kontrollera om den uppgivna mäklarfirman eller banken har tillstånd för sin verksamhet i det land där man uppger sig vara hemmahörande. En sådan kontroll kan ske med Finansinspektionen eller med tillsynsmyndigheten i det aktuella landet. Detta ska särskilt ses ur den aspekten att gärningspersoner kan finnas utom riket och att en lagföring i Sverige kan ligga utom räckhåll. Efterforskningen kan också leda till att man kan utgå från att biträde med utredningen måste begäras genom t.ex. rättslig hjälp.

För att utreda frågan om en utredning pågår i annat land eller om gärningen kan kopplas till bolag som sysslar med liknande verksamhet ska en kontakt tas med såväl Finansinspektionen som Eurojust eller med annan myndighet i Sverige. Uppgifterna är av vikt i frågan om samordning bör ske med utredning i annan stat eller om andra åtgärder inom det straffrättsliga samarbetet bör ske.

Förekomsten av digitala spår i de fall målsäganden och gärningspersoner varit i kontakt med varandra genom digitala lagringsmedia är naturligtvis av stort intresse (se avsnitt 6.3 Typiska utredningsåtgärder, Digitala spår – värdefull bevisning).

Frågan om i vilken omfattning penningtransaktioner behöver kartläggas och utdrag från bankkonton hämtas in är också viktig.

Behövs en eko-revisor?

Inte minst när det gäller kartläggningen av penningflödena och de ekonomiska aspekterna i övrigt har ekorevisorerna en särskild kompetens att bidra med.

Därför bör en ekorevisor alltid delta i den inledande bedömningen av hur ett ärende ska prioriteras och handläggas. Detta bör gälla för alla ärenden, oavsett om en eko-revisor behövs i förundersökningen eller inte. I detta skede bör det också göras en bedömning av om en kommande utredning har behov av en ekorevisor. Det är främst följande frågor som kan vara avgörande för om ekorevisor skall knytas till utredning.

- Kan det krävas det en granskning av bokföringen?
- Berör utredningen en verksamhet som är bokföringspliktig i Sverige?
- Förekommer det komplicerade ekonomiska transaktioner mellan konton i Sverige och bolag i andra länder?
- Kan skattefrågor bli aktuella?
- Kan utredningen komma att kräva en kartläggning av eventuella internationell bolagsstrukturer?
- Kan utredningen ställa krav på en kartläggning och bedömning av enskilda personers eventuella skadeståndskrav? (Se avsnittet Om skadestånd i bilaga 5).

- Finns det behov av en bedömning av hållbara affärsidéer hos enskilda bolag, vilket medför att ekonomiska kalkyler behöver göras?

Förundersökningsbegränsning och andra frågor

Frågor om begränsning av förundersökningen har sin tyngdpunkt i steg 2, men redan under steg 1 kan det finnas skäl att något uppmärksamma den frågan. Detsamma gäller för frågor som rör skadestånd och förverkande och om saksåtgärder genom kvarstad eller liknande för säkerställande av skadeståndsanspråk och förverkande av utbyte av brott ska vidtas⁵.

Vad som bör tas med i förundersökningsplanen beskrivs i nästa avsnitt Förundersökningsplan – steg 2, men redan under steg 1 bör man fundera över vilken utredningsresurs och vilken kompetens som krävs för att genomföra utredningen. En bedömning bör göras om en eko-revisor, finansiell expertis, särskild kompetens för spårning av digital bevisning eller en IT-forensiker ska anlitas eller avdelas för vissa punktinsatser.

6.2 Förundersökningsplan (steg 2)

Den inledande utredningen i steg 1 ska således ligga till grund för den förundersökningsplan som åklagaren ska upprätta. När man kommit så långt i utredningen torde normalt också frågan om var ett ärende ska handläggas vara löst.

Ekobrottsmyndigheten har i Projekthandboken under avsnittet Utredningsprocessen i särskilt krävande mål närmare beskrivit hur en utredningsplan ska utformas i de s.k. projektmålen⁶. I en särskild bilaga finns angivet vad en sådan plan kan innehålla. Den arbetsgrupp som under ledning av riksåklagaren har tittat på frågor som rör hanteringen av stora mål har också förordat att en förundersökningsplan upprättas i större mål.⁷ De slutsatser som lämnats i arbetsgruppens rapport om förundersökningsledarens uppgift och behovet av en överblick av utredningen gäller i högsta grad investeringsbedrägerier. Brottligheten är oftast av sådan karaktär, som beskrivs i rapporten om stora mål, att den kräver en genomtänkt planering så att resurser och tid satsas på rätt åtgärder.

Syftet med förundersökningsplanen är att utredningsarbetet ska inriktas mot en preliminär gärningsbeskrivning och tänkt bevisuppgift och att den ska utgöra ett underlag för tilldelning av utredningsresurser. Förundersökningsplanen är också avsedd att vara ett dokument som fortlöpande uppdateras och ändras vartefter utredningen fortskrider. Den ska vara ett stöd för åklagarens förundersökningsledning och skapa överblick av utredningen.

Förundersökningsplanen upprättas av åklagaren. Planen ska innehålla uppgift om utredningens inriktning, omfattning och tidsplan. En tentativ gärningsbeskrivning och bevisuppgift ska utgöra utgångspunkten för de utredningsåtgär-

⁵ Brottsutbytesenheten vid Ekobrottsmyndigheten

⁶ Projekthandboken, EBM-handbok 2006, november 2006, Ekobrottsmyndigheten

⁷ Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål – en idéskrift, december 2006

der som ska genomföras. Därutöver ska planen innehålla uppgifter om den resurs som ska avdelas för uppgiften, utredningsåtgärder och vilka punktinsatser som ska genomföras av expertis inom olika områden. Samråd ska ske med polisen och utredningsresurserna ska anpassas efter vad som planeras eller så ska planeringen anpassas efter tillgängliga resurser.

Som beskrivits i ett inledande avsnitt kan andra brottsrubriceringar än bedrägeri bli aktuella. Det är därför angeläget att åklagaren i samråd med övriga som ska delta i utredningen verkligen överväger alla tänkbara angreppssätt. Det väsentliga är att det brottsliga förfarande som är aktuellt blir föremål för någon form av sanktion som står i rimlig proportion till omfattningen av brottsligheten och de utredningsresurser som står till buds. Detta mål torde ibland kunna uppnås med annan inriktning på utredningen än just bedrägeri.

Förundersökningsplanen bör innehålla följande:

- Målsättningen med utredningen
 - lagföring i Sverige
 - annan åtgärd som överförande av lagföring till annan stat
 - annan typ av utredningsinsats, t.ex. rättslig hjälp,
- en tentativ gärningsbeskrivning med möjlig bevisuppgift,
- utredningsåtgärder som ska vidtas,
- särskilda spaningsmetoder, hemliga tvångsmedel,
- utredningsresurser och utredningskompetens, biträde av eko-revisor, behov av särskilda punktinsatser av annan expertis som IT-forensiker,
- tidsåtgång och
- tidpunkt för revidering av förundersökningsplanen.

Särskild uppmärksamhet bör riktas på frågor som:

- Alternativa brottsmisstankar och gärningsbeskrivningar,
- förutsättningar för förundersökningsbegränsning⁸ i ljuset av Europakonventionen, art. 6 om rätten till en rättegång inom skälig tid⁹ och
- frågor som rör skadestånd och förverkande samt förutsättningar för säkringsåtgärder.

Frågor av särskild betydelse vid internationella utredningsåtgärder:

- Om någon gärning kan bedömas som penningtvätt (penninghäleri) särskilt vid begäran om rättslig hjälp (brukar kunna underlätta förfarandet) och
- vid begäran om kontoutdrag från andra stater bör regler rörande sekretessen gentemot den som kontot berör särskilt tas i beaktande (det är inte alltid möjligt att hindra att kontohavaren underrättas om förfrågan).

⁸ Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål – en idéskrift, december 2006 och Ekobrottsmyndigheten, ARF 2006:45, november 2006, Förundersökningsbegränsning

⁹ RättsPM 2006:14 Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och de grundläggande friheterna, Artikel 6 ur ett åklagarperspektiv, belyser dessa frågor.

6.3 Typiska utredningsåtgärder

I en förundersökning angående investeringsbedrägerier kan naturligtvis alla utredningsåtgärder som är normala för ett mer omfattande och komplext ärende förekomma. Det finns dock ofta behov av vissa utredningsåtgärder som kan sägas vara särskilt typiska för investeringsbedrägerierna. En närmare genomgång har därför gjorts av följande utredningsåtgärder.

- Digitala spår - värdefull bevisning,
- internationella utredningsåtgärder,
- Eurojust,
- biträde av ekorevisor och
- särskilda utredningstips.

Digitala spår – värdefull bevisning

Investeringsbedrägerier är en typ av brottslighet där kommunikationen mellan gärningspersoner och målsäganden ofta sker i digitalt. Eftersökning av digitala spår är därför en viktig utredningsåtgärd.

Varför ska spårning ske?

Eftersökning av digitala spår från användare av hemsidor, e-post eller andra lagringsmedia, som minneskort, fax eller mobiltelefoner är en form av bevis-säkring av digitala bevis eller computer forensic. Spårningen kan genomföras på olika lagringsmedia som används eller tillhör personer av intresse för utredningen. Syftet med eftersökningen i ett inledande skede kan vara att identifiera och lokalisera gärningspersoner eller bolag. Spårningen kan också leda till att olika orsakssammanhang kan påvisas och att ett händelseförlopp kan återskapas.

Vad ska undersökas?

En bedömning bör ske i ett tidigt skede av vilka lagringsmedia som kan innehålla digitala spår och som därför ska undersökas. Även lagringsmedia tillhörig målsäganden bör komma ifråga.

Vem ska spåra?

All spårning och informationssökning (spaning) ska genomföras av särskilt utbildad personal och i vissa fall, t.ex. vid husrannsakan bör IT-forensiker delta. Inga som helst åtgärder bör vidtas av annan person eftersom värdefull bevisning kan förstöras. Målsäganden bör ges information om att inte radera relevant inkommen e-post. Posten bör sparas i datorn i avvaktan på att IT-kunnig utredare tar fram den fullständiga headern och dokumenterar den. Åklagaren och utredare kan kontakta IT-forensiker i de fall frågeställningar uppstår.

När ska spårning ske?

Spårningen bör genomföras med skyndsamhet. Lagringstiden för uppgifterna är begränsade och inledande åtgärder kan leda till att begäran om spårning eller att andra uppgifter måste ställas till annan stat. En sådan åtgärd kräver en begäran om rättlig hjälp.

Hur lång är lagringstiden?

Lagringstiden för uppgifter i digitala medier kan skilja sig mellan olika stater. I Direktivet Lagring av trafikuppgifter som syftar till att säkerställa att uppgifter om kommunikation med såväl fast telefoni och mobil som med Internet-åtkomst, e-post och Internet telefoni anges att samtliga trafikuppgifter som anges i direktivet ska lagras under en bestämd tid för brottsbekämpande syften. En genomgång av aktuell lagstiftning inom området finns i det betänkande som behandlar frågan om hur direktivet ska genomföras i svensk rätt. Det finns också en redovisning i betänkandet om genomförandet av Direktivet i andra länder inom EU¹⁰.

Vilken betydelse har en e-post adress och domännamn för hemsida

Domännamnet för en hemsida och e-post adressatens namn är endast "skylten utåt" och lämnar inte någon faktisk upplysning om vem som är avsändaren.

När det gäller hemsidor ska sidans namn (domännamn) omvandlas till en IP-adress. Därigenom blir det möjligt att ta reda på var datorn rent fysiskt befinner sig. Det bör också utredas vem som registrerat domännamnet. Finns hemsidan på en dator tillhörigt ett webbhotel eller dylikt bör transaktionsloggar inhämtas utvisande IP-adressen på den dator varifrån uppdateringar på hemsidan skett. Genom kommandot "visa källa" är det möjligt att läsa den källkod som bygger upp hemsidan. Källkoden kan innehålla information om datum för gjorda uppdateringar och ibland namnet på den som skrivit koden.

För att få information om en hemsidas innehåll vid en viss given tidpunkt kan uppgift hämtas på www.archive.org.

När det gäller e-post meddelanden ska man för att ta reda på vilken IP-adress ett meddelande skickats ta fram s.k. Full Message header. Därigenom kan spårning ske och en identifiering av avsändaren eventuellt bli möjlig.

Spårning av e-post och hemsidor bör ske oavsett om det av domännamnet ser ut som om användaren finns i Sverige eller utomlands.

Internationella utredningsåtgärder

Det internationella straffrättsliga samarbetet och då särskilt inom EU är av stor vikt i en utredning om investeringsbedrägeri. På Rånet finns utförlig information om det internationella samarbetet och internationella konventioner m.m. De frågeställningar som kan uppstå kan vara oftast avse

- kontakter med Eurojust,
- samordning med utredning i annat land,
- allmän information från annat land,
- bevisupptagning,
- begäran om rättslig hjälp,

¹⁰ Lagring av trafikuppgifter för brottsbekämpning (SOU 2007:76) och Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/24/EG av den 15 mars 2006h

- utlämning och överförande enligt arresteringsorder,
- överförande av lagföring eller
- hemliga tvångsmedel.

Eurojust

Eurojust har tillkommit för att förbättra det rättsliga samarbetet och samordningen av utredningar som gäller grov, organiserad och gränsöverskridande brottslighet som berör två eller flera medlemsländer i EU. Vidare ska Eurojust verka för att underlätta utbyte av information i brottsutredningar. Information om Eurojust finns på hemsidan www.eurojust.europa.eu.

Organisationen, som har sitt huvudkontor i Haag, Nederländerna, består av 27 nationella kontor, ett för varje EU stat, samt en administrativ avdelning. De nationella kontoren leds av den nationella medlemmen från respektive land vilken ska vara åklagare, domare eller polischef. De allra flesta nationella medlemmarna är åklagare. Det svenska kontoret består för närvarande av den nationella medlemmen, en vice nationell medlem, en nationell expert (åklagare) och en sekreterare.

Eurojust har samarbetsavtal med länder utanför EU såsom Norge, Island, Kroatien och USA, Norge och USA har sambandsåklagare vid Eurojust. Vidare har organisationen genom kontaktåklagare och på annat sätt möjlighet att upprätta samarbete med åklagare i ytterligare länder. Eurojust har vidare goda kontakter med andra organisationer som t.ex. Europol och Interpol.

Eurojust ska bl.a. hjälpa till i frågor som gäller internationell rättslig hjälp, europeisk arresteringsorder, utlämning, frysning, överförande av lagföring och gemensamma utredningsgrupper samt samordning av utredningar i olika länder. Framförallt är Eurojust ett bra verktyg när ett internationellt ärende hakar upp sig eller när det är bråttom. De 27 medlemsstaterna har genom samlokalisering och informella kontaktvägar möjlighet att snabbt reda ut enklare frågor.

Den viktigaste hjälp man kan få i ett ärende som gäller investeringsbedrägeri är att Eurojust kan ordna samordningsmöten där åklagare och utredare från inblandade länder möts för att utbyta information och komma överens om vem som ska utreda vad och vem som ska åtala. Vid sådana samordningsmöten finns det möjlighet att använda tolk. Samordningsmöten leder ofta till att det fortsatta arbetet oftast sker genom direktkontakter mellan de involverade åklagarna och utredningsmännen. Eurojust står också till tjänst med att distribuera en samlad kontaktinformation.

Det är enkelt att ta kontakt med Eurojust. En första kontakt kan ske via e-post eller per telefon till den nationelle medlemmen. Kontaktinformation till den svenska desken vid Eurojust finns på Rånet.

Eurojust – riktlinjer i jurisdiktionsfrågan

Eurojust har som EU organ för åklagarsamarbete utarbetat riktlinjer för beslut om vilken jurisdiktion som bör åtala i ärenden som berör flera olika länder och där det finns möjlighet att väcka åtal i två eller flera länder. Eurojust kan med sitt kunnande och sin erfarenhet hjälpa till med att ge råd i dessa frågor,

ordna möten mellan olika länder som har jurisdiktion, ge rekommendationer samt om man inte kommer överens anmoda en stat att avstå från åtal till förmån för en annan stat som har bättre förutsättningar att åtala.

När det gäller att bestämma vilken jurisdiktion som skall användas måste man komma ihåg att varje ärende är unikt och att beslutet måste grundas på omständigheterna i varje enskilt fall. Beslutet måste också uppfattas som rättvist och objektivt samt fattas med beaktande av Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna.

Man bör generellt, i samråd med alla inblandade länder, nå fram till ett beslut så tidigt som möjligt under utredningen. Den slutliga jurisdiktionen har nämligen stor betydelse för hur bevis ska samlas in och dokumenteras eftersom många stater har betydligt striktare regler kring detta än Sverige.

Den första fråga man bör ställa sig är var åtal kan väckas inte bara formellt sett utan också var det är mest realistiskt att få en effektiv och säker rättsprocess. Enligt Eurojusts rekommendationer bör det finnas en presumtion att åtala där majoriteten av brottsligheten ägt rum eller där störst skada uppstått. Till hjälp kan man ha den checklista som förhandlats fram vid ett europeiskt seminarium om jurisdiktion 2003 och sedan använts i Eurojusts arbete med jurisdiktionsfrågor, se bilaga 3, Eurojusts checklista.

Biträde av ekorevisor

Som framhållits under steg 1 bör en ekorevisor alltid delta i den inledande bedömningen av hur ett ärende ska prioriteras och handläggas. I de fall en ekorevisors särskilda kunskaper och analyser behövs också under förundersökningen kan följande åtgärder särskilt lyftas fram.

Om prospekt finns bör följande moment beskrivas:

- En beskrivning måste göras om hur en investering skulle gå till,
- till vilket konto pengar ska betalas,
- hur och när avräkningsnotor upprättas,
- hur och när värdebesked/saldouppgifter ska sändas ut,
- var värdepapper förvaras och i vems depå,
- om värdepapper har registrerats i elektronisk form,
- rätt eller möjlighet att få del av bolagets årsredovisning,
- vilken typ av investering som ska göras och
- villkoren för investeringen, dvs. hur ska investeraren gå ur investeringen och hur lång tid tar det innan investeraren ska få tillbaka sina insatta medel.

Särskilt om Boiler Room

Boiler Room har ingen bokföring enligt lagens mening. Det kan dock finnas annan information som kan vara av betydelse för utredningen. Det kan röra sig en detaljerad kundförteckning med kundregister innehållande alla data om kunden. Samtal med kund är också ofta inspelade på band. Vidare finns det också detaljerade uppgifter om betalningar och provisioner.

Särskilt om kostnader i fonden till s. k investeringsrådgivare

Under denna post döljer sig ofta stora ospecificerade kostnader. Ibland är ersättningen till investeringsrådgivaren kopplad till värdeökningen på investeringen. Investeringsrådgivaren är ofta ett närstående bolag eller person.

Handlingar utöver prospektet

Analys måste göras av avräkningsnotor, kontobesked, eller liknande för att se vad som finns jämfört med vad som faktiskt utlovas.

Särskilt om granskning av bokföring

Det är viktigt att granskningen av bokföringen innehåller en analys av hur investerarnas pengar har hanterats och om t.ex. ett klientmedelskonto har funnits. Redovisningen i denna del är ofta felaktig genom att de investerade medlen ofta direkt eller ganska omgående förs över till bolagets egna konto i stället för att behandlas som klientmedel. Det måste också klarläggas vilka avgifter förmedlaren får ta ut och hur och när dessa avgifter får lyftas och från vem de får tas (klienten eller exempelvis fonden).

Vägledning i denna fråga ges av bokföringsnämndens BFNAR 2003:3 samt BFN U 90:5 som handlar om bokföring av intäkter respektive bokföring av redovisningsmedel.

Utredningen kan variera beroende på om det bolag man utreder är förmedlare eller om bolaget själv gör en eventuell investering. Inte sällan är det svenska bolaget förmedlare och investeringen sker i bolag utomlands. En PM mall finns framtagen som kan användas i samband med granskning av beslagtagna bokföring, se bilaga 6.

Särskilda utredningstips

Det kan finnas anledning att särskilt överväga följande möjligheter att inhämta information:

- Spåra avsändare av vissa dokument genom att begära information från transportörer (det är nämligen inte ovanligt att dokument överlämnas till investeraren med utnyttjande av transportörer),
- spåra betalning från kunderna,
- informera myndigheterna i det land där betalning skett om bank, kontonummer och eventuell penningtvätt, m.m.,
- spåra kontorshotell och vem som beställt tjänsten
- spåra kostnader för kontorstjänster, webbsidor, telefon, porto, bolagsregistrering m.m.,
- spåra bolagsmännen bakom bolaget som öppnat bankkonton (för att öppna konton behöver gärningspersonerna ett registrerat bolag),
- inhämta information från aktiebok och
- inhämta information från tillsynsmyndighet.

6.4 Samverkansmyndigheter

I Sverige såväl som i andra länder finns myndigheter och organisationer som har kunskap om investeringsbedrägerier. Den kunskap som föredras på olika hemsidor är naturligen beroende av om organisationens uppgift är att övervaka finansmarkanden eller att lämna information till konsumenten. Det finns också en rad olika organisationer som lämnar upplysningar, oftast mot betalning om bolagsinformation för bolag som inte har sitt säte i Sverige.

Den gemensamma nämnaren är att organisationerna på olika sätt kan bidra i en utredning om investeringsbedrägeri. En närmare beskrivning av de nedan angivna myndigheterna och organisationerna och deras uppgift återfinns i bilaga 2.

Myndigheter och organisationer i Sverige

- Finansinspektionen (och dess motsvarighet i andra länder)
- Finanspolisen
- Interpol
- Konsumentverket
- Konsumenternas Bank och Finansbyrå
- Skatteverket Utlandsenheten i Stockholm
- Dun & Bradstreet, (Soliditet)
- European Business Register (EB-R)
- IOSCO
- Committee of European Securities Regulators (CESR)

7 En nationell samordningsfunktion

7.1 Allmänt

En nationell samordning och en strategisk prioritering av inkomna anmälningar och utredningar om investeringsbedrägeri torde kräva att ärendena hanteras av ett begränsat antal personer som har kunskap om pågående ärenden och om denna brottslighets utveckling både nationellt och internationellt.

Det ska understrykas att samordningen inte endast är aktuellt i anslutning till att anmälan görs eller att brottet på annat sätt kommer till myndigheternas kännedom. Frågan om samordning måste övervägas fortlöpande eftersom det ibland är först efter en tids utredande som förutsättningarna för en samordning blir tydligare.

Investeringsbedrägerier utreds idag både inom Åklagarmyndigheten och inom Ekobrottsmyndigheten. Samtliga anmälningar om investeringsbedrägeri inom Åklagarmyndigheten hanteras vid de internationella åklagarkamrarna. Verksamheten vid de internationella kamrarna samordnas i dag i en operativ sam-

ordningsgrupp. Chefen för den Internationella åklagarkammaren i Stockholm har ledningsansvaret för den operativa samordningsgruppen¹¹

Inom ramen för projektet har överväganden gjorts i frågan om var ärendena lämpligen bör utredas och var ansvaret för samordningen bör placeras. Särskilt samråd i frågan om samordningsfunktionen har skett med chefen för Internationella kammaren Stockholm. Bedömningen är att många investeringsbedrägerier är av sådan karaktär att handläggning ska ske inom Åklagarmyndigheten. Det är samtidigt ingen tvekan om att det förekommer ett växande antal fall där en utredning ställer särskilda krav på kännedom om finansiella förhållanden eller i övrigt motsvarar de krav som ställs i instruktionen för Ekobrottsmyndigheten för att ärendet ska handläggas där.

Det totala inflödet sett på nationell nivå torde inte vara mer omfattande än att samordningsuppgiften kan skötas av en kammarchef med ledningsansvar över operativ verksamhet biträdd av en utredare och en ekorevisor. Mot denna bakgrund bör en nationell samordningsfunktion vara placerad vid en av myndigheterna. Det är vidare av vikt att samverka och samordning mellan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten förstärks och utvecklas när det gäller denna typ av brottslighet.

Till bilden hör också att de flesta anmälningar om investeringsbedrägerier görs till polisen och att en nationell samordning förutsätter att polisen inför rutiner som innebär att dessa anmälningar alltid lottas på åklagare (se avsnitt 4.3 Samordning hos polisen). Bedrägerier hör till Åklagarmyndighetens målområde och det är därför naturligt att samordningen först sker där. De ärenden som identifieras som "EBM-ärenden" ska därefter överlämnas till den myndigheten enligt de rutiner som allmänt gäller för sådana ärenden.

7.2 En uppgift för chefen för Internationella kammaren Stockholm

Samordning av anmälningar och utredningar om investeringsbedrägerier ingår i operativa samordningsgruppen uppgift. Uppdraget att svara för samordning och prioritering av anmälningar och utredningar om investeringsbedrägerier ingår i ledningsuppgiften för den operativa samordningsgruppen och faller således på chefen för Internationella kammaren Stockholm.

I sin samordningsuppgift bör chefsåklagaren inhämta synpunkter från såväl en utredare som en ekorevisor med särskilda kunskaper och erfarenheter inom området. Som ett led i samarbetet mellan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten ska en åklagare eller annan medarbetare från Ekobrottsmyndigheten knytas till denna "samordningsfunktion". Denna särskilda samordningsfunktion kan sammankallas vid behov. Uppdraget bör dock utformas så att den operativa samordningsgruppen får en aktiv roll i arbetet med samordning och prioriteringar, dock utan att inkräkta på enskilda åklagares roll som förundersökningsledare.

¹¹ ÅFS 2005:5, bilaga 2 I dess lydelse enligt ÅFS 2007:7

Huvuduppgiften är att redan i detta skede göra en del av de överväganden som redovisats under steg 1 (se avsnitt 6.1 Förundersökning – inledande uppgifter). Det handlar bl.a. om att undersöka om ärendet har kopplingar till andra anmälningar eller pågående utredningar i Sverige eller i annan stat. Frågan om förutsättningar föreligger för utredning i Sverige eller om en överförande av lagföring kan ske till annan stat bör också tas med vid bedömningen av var ärendet ska handläggas.

En annan viktig uppgift är att samråda med Ekobrottsmyndigheten om den ska överta handläggningen av ärendet. Det är därför viktigt att en ekorevisor från Ekobrottsmyndigheten biträder med sin särskilda kompetens i dessa bedömningar. Genom den föreslagna ordningen skapas bättre förutsättningar för att urskilja de ärenden som uppfyller kraven för handläggning vid Ekobrottsmyndigheten. Ett övertagande ska som idag föregås av en framställning från Åklagarmyndigheten. Om enighet inte kan uppnås ska frågan hänskjutas till överåklagaren vid Utvecklingscentrum Stockholm och överåklagaren vid Ekobrottsmyndigheten för beslut. I sista hand avgörs frågan av riksåklagaren (åklagaravdelningen vid riksåklagarens kansli)¹².

De utredningar som det nu är fråga om ger oftast efterhand en mer tydlig bild av brottsligheten. Åklagaren bör – i den mån det krävs för en effektiv samordning – fortlöpande underrätta samordningsfunktionen om utredningens gång eller om andra uppgifter som kan vara av betydelse för en effektiv samordning. Det kan därför vara lämpligt att åklagaren i anslutning till förundersökningsplanen upprättas, överväger frågan om samordningsfunktionen bör informeras om läget, se avsnitt 6.2 Förundersökningsplan (steg 2).

För att samordningen ska fungera och prioriteringarna få avsett genomslag krävs att åklagare och utredare med fallenhet och kunskap inom området utses för utredningarna. Om inte tillräckliga utredningsresurser avsätts för ändamålet kan varken samordning eller prioritering fungera. Det förutsätts alltså att det hos polisen finns resurser avdelade för att utreda de investeringsbedrägerier som ska handläggas vid Åklagarmyndigheten.

7.3 Utveckling av Åtgärds katalogen

Den nationella samordningsfunktionen och de åklagare och övriga medverkande som handlägger utredningar angående investeringsbedrägerier bör ha som uppgift vidareutveckla Åtgärds katalogen. Arbetet bör ske i samråd med Ekobrottsmyndigheten. De erfarenheter och den kunskap som kommer att vinnas med den nu föreslagna ordningen torde efter en tids arbete skapa goda förutsättningar för en sådan utveckling. Utvecklingsarbetet bör särskilt inriktas på sådana utredningsåtgärder som måhända inte är alltför vanligt förekommande men som kan vara till nytta i utredningarna.

Det är viktigt att operativa erfarenheter tas tillvara och att en utvecklad Åtgärds katalog kan presenteras i en IT - miljö som är lättillgänglig för använ-

¹²ÅMR 2006:7, EBMR 2006:1 Fördelning av ansvar och uppgifter mellan Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, Gränsdragningsfrågor, avsnitt 2.1.

darna. Det är inte heller uteslutet att en sådan Åtgärds katalog kan utgöra en förebild för metodstöd för andra typer av brott.

8 Brottsförebyggande åtgärder

8.1 Allmänna utgångspunkter

I föregående avsnitt beskrevs vilka framgångsfaktorer som finns och vilken arbetsmetodik som krävs för att investeringsbedrägerier ska kunna utredas och lagföras på ett så optimalt sätt som möjligt. Även om det finns en betydande utvecklingspotential på området så kvarstår det faktum att vissa av investeringsbedrägerierna är i det närmaste omöjliga att angripa den vägen. Som framhållits tidigare i rapporten kan brottsförebyggande åtgärder vara minst lika effektiva som brottsutredningar.

Med undantag av den lista över ifrågasatta aktörer på området som finns på Finansinspektionen hemsida (se vidare nedan) har knappast några brottsförebyggande åtgärder förekommit när det gäller investeringsbedrägerier. Åklagare och polis har i vart fall knappast tagit några initiativ med den inriktningen.

Erfarenheter från Ekobrottsmyndighetens brottsförebyggande arbete visar att brottsförebyggande åtgärder som genomförs med rätt inriktning och med precision kan vara mycket effektiva. Genom små insatser från myndigheternas sida kan exempelvis landets revisorer uppmärksammas på nya företeelser, som underlättar denna yrkesgrupps granskningsuppdrag. Så har de erfarenheter som Ekobrottsmyndigheten förmedlat till revisorerna beträffande manipulerbara kassaregister och bristfällig inkomstredovisning lett till ett förändrat arbetssätt vid revisioner av företag i kontantbranschen.

Något som man inte får glömma bort i sammanhanget är den brottsförebyggande effekten i sig som utredning och lagföring normalt har. Den effekt som information om pågående utredningar och om avkunnade domar har får därför inte underskattas. Sekretess- och integritetshänsyn begränsar visserligen utrymmet för vad som kan spridas bland allmänheten, men det torde – särskilt när det gäller domar – finnas goda möjligheter sprida kunskap om hur de brottsliga uppläggen ser ut. En ökad kunskap på området hos presumtiva investerare har naturligtvis en brottsförebyggande effekt. Därtill kommer att om de brottsbekämpande myndigheterna visar att de verkligen angriper investeringsbedrägerierna så kan detta uppmuntra fler lurade personer att göra brottsanmälan, vilket försvårar för de brottsliga aktörerna.

8.2 Förslag till brottsförebyggande åtgärder

Mot bakgrund av vad som redovisats i föregående avsnitt kan man i huvudsak skilja ut tre olika slag av brottsförebyggande åtgärder när det gäller investeringsbedrägerier.

Extern information

Den första åtgärden avser information på hemsidor och liknande från andra än åklagare och polis. Finansinspektionens hemsida med förteckning över ifrågasatta aktörer på området är för närvarande det bästa svenska exemplet.

Även andra myndigheter som exempelvis Konsumentverket torde kunna bidra med information av liknande slag. Detsamma gäller för vissa bransch- och intresseorganisationer. Vidare torde det internationellt finnas ett stort utbud av information på området, inte minst från motsvarigheterna till vår finansinspektion.

Den information som nu beskrivits är mycket omfattande och torde också vara av varierande innehåll och kvalitet. Dessutom kan uppgifterna vara av sådan natur att de kan vara svåra att hantera för polis och åklagare ur integritetssynpunkt. Det torde därför knappast vara praktiskt möjligt för polisen att genom en fortlöpande nätspaning av övervakningskaraktär analysera och koncentrera den stora mängden informationen till dagsaktuell sådan och publicera den myndigheternas hemsida. Ett mer realistiskt alternativ är att åklagare och polis på sina hemsidor hänvisar – eller länkar – till andra myndigheters hemsidor såväl i Sverige som utomlands. Att man begränsar sig till myndigheter torde borga för att informationen är seriös.

Riktad information

Som nämnts har Ekobrottsmyndigheten goda erfarenheter av riktad information när det gäller brottsförebyggande åtgärder på ekobrottsområdet som helhet. Revisorer har då framhållits som en särskilt intressant grupp. Det torde dock inte finnas några lika lätt urskiljbara nyckelgrupper när det gäller investeringsbedrägerier. Men även på det området borde revisorerna kunna spela en viss roll. Det torde som exempel inte vara ovanligt att de medel som investeras tas ut från bolag. Ökad kunskap hos revisorer om hur investeringsbedrägerier genomförs borde därför kunna ha en brottsförebyggande effekt, i vart fall då företagaren rådgör med revisorn innan investeringen görs.

En annan yrkesgrupp som torde vara av intresse i sammanhanget är bankpersonal. Det förekommer att presumtiva investerare använder sitt sparkapital – eller till och med lånar upp medel – för investeringen. Det borde därför finnas ett utrymme för bankpersonalen att informera om farorna med vissa typer av investeringar även om de flesta betalningar sker över Internet. Detta bör ju också ligga i bankens eget intresse, särskilt i de fall då investeringen finansieras genom lån.

Ett förslag till brottsförebyggande åtgärder är därför att man tar fram ett utbildningspaket och bjuder in vissa nyckelgrupper till en informationsträff på en halv till en dag. Informationsträffarna bör kunna genomföras på några olika ställen i landet. Bankpersonal kan vara en lämplig grupp att börja med. Effekten av informationsinsatsen bör utvärderas innan man går vidare med andra personkategorier.

En ytterligare åtgärd kan vara att fram en broschyr med en enkel beskrivning av hur ett vanligt investeringsbedrägeri ser ut och vad presumtiva investerare bör vara särskilt uppmärksamma på när de satsar sina pengar. Inom ramen för sin brottsförebyggande verksamhet har Ekobrottsmyndigheten tagit fram ett antal broschyrer av liknande slag. Det är naturligtvis svårt att mäta effekterna av dessa åtgärder, men efterfrågan på broschyrerna har i vart fall varit stor.

Efter kontakter med Bankföreningen borde det vara möjligt att ge spridning åt broschyrerna genom utplacering på bankernas kontor eller genom att inne-

hållet läggs ut på deras hemsidor. Konsumentverkets hemsida skulle kunna utnyttjas på samma sätt.

Information på extern hemsida om brottsutredningar och domar

Åklagare och polis har generellt sett varit dåliga på att informera om pågående brottsutredningar och om meddelade domar. Som framhållits tidigare begränsas möjligheterna att sprida informations av sekretess- och integritets-skäl, men det torde likväl finnas ett betydande utrymme för en större aktivitet på området än vad som förekommer i dag. Detta gäller särskilt för meddelade domar, där det inte finns någon utredningssekretess att beakta.

Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten bör i därför i samverkan svara för att en publicering sker på myndigheternas extern hemsidor av pågående brottsutredningar och domar som rör investeringsbedrägerier. Det bör lämpligen vara en uppgift för Samordningsfunktionen att i samverkan med Ekobrottsmyndigheten initiera och överväga i vilka ärenden en publicering kan ske.

Det utvecklade angreppssätt för investeringsbedrägerier som beskrivits i tidigare avsnitt borde på sikt medföra att fler brottsutredningar kan föras fram till åtal och dom. Detta borde i sin tur innebära att åklagare och polis får ett mer omfattande material att välja ut relevant information ifrån. För att en aktiv informations-spridning av det slag som nu förordats skall kunna förverkligas och upprätthållas krävs att särskilda resurser avsätts för uppgiften och att rutiner för hanteringen tas fram. Därtill krävs uthållighet.

Bilaga 1 Terminologi

Boiler Room – Falsk mäklarfirma som kontaktar investerare och erbjuder finansiella tjänster.

Cold Calling Activity – Presumptiva kunder kontaktas per telefon utan föregående kontakt (jfr Distans- och hemförsäljningslag (2005:59))

Bedrägeriernas tre faser (Finansinspektionens PM om investeringsbedrägeri)

Försäljningsfasen

Återköpsfasen

Räddningsfasen

De fem flaggornas teori – bedragarna verkar från minst fem olika länder för att undvika upptäckt.

Land 1 Där säljaren uppger att han eller hon befinner sig och kontaktar kunder per telefon

Land 2 Kundens land, oftast finns kunderna i flera länder

Land 3 Produktens land, det kan röra sig om aktier eller andra finansiella instrument

Land 4 Bankens land, där betalningen sker för investeringen

Land 5 Bedragarens verkliga hemvist

Bilaga 2 Myndigheter och organisationer av intresse

Finanspolisen, FIPO

Penningtvättslagen (1993:768) riktar sig huvudsakligen till banker, fondkommissionärer mfl. Lagen föreskrivet att banken eller motsvarande skall kontrollera identiteten hos den som vill inleda en affärsförbindelse med banken, Identitetskontroll ska även utföras i vissa andra fall. Banken ska granska alla transaktioner som skäligen kan antas utgöra penningtvätt och därvid lämnas uppgift till Rikspolisstyrelsen (FIPO) om alla de omständigheter som kan tyda på penningtvätt.

Finansinspektionen

www.finansinspektionen.se

Finansinspektionen (FI) är den myndighet i Sverige som har till uppgift att övervaka företagen på finansmarknaden. Myndigheten ska bidra till finansmarknaden stabilitet och effektivitet och verka för ett gott konsumentskydd. På FI:s hemsida finns särskild information om och en beskrivning av investeringsbedrägerier.

Finansinspektionen varnar för företag när det finns skäl att misstänka att företaget erbjuder svenska konsumenterna och investerare finansiella tjänster eller produkter utan att företaget har nödvändiga tillstånd i Sverige eller inom EU. FI varnar även för företag som inte lever upp till aktuella författningars krav, exempelvis genom registrering hos FI, se varningslistan på hemsidan. Vidare finns en värdefull ordlista över vanliga finansiella termer och företeelser.

Finansinspektionen upprättar varningar för företag utan tillstånd och skickar varningarna till CESR-POL, Paris som distribuerar varningar till samtliga tillsynsmyndigheter inom EES. CESR-POL är en operativ arbetsgrupp inom CESR, Committee of European Securities Regulators. Informationsutbyte sker också inom IOSCO, the International Organisation of Security Commissions. Finansinspektionen har undertecknat Memorandum of Understanding, MOU, med dessa organisationers medlemmar och kan utbyta information mellan tillsynsmyndigheter och rättsliga myndigheter.

På Finansinspektionens hemsida finns en lista över tillsynsmyndigheter i andra länder.

Interpol

www.interpol.int

Interpol kan i vissa fall lämna information om pågående utredningar förande investeringsbedrägeri i andra länder.

Konsumenternas Bank och Finansbyrå

<http://www.konsumentbankbyran.se/content>.

Konsumenternas Bank- & finansbyrå är en stiftelse vars styrelse är tillsatt av Finansinspektionen, Konsumentverket, Svenska Bankföreningen, Fondbolagens Förening och Svenska Fondhandlareföreningen. Byrån är opartisk. Byrån lämnar information och vägledning i frågor som rör bank, fondbolag eller andra finansiella institut. Byrån vänder sig till konsumenterna och verksamheten

finansieras av branschen. En av byråns viktigare uppgifter är att fånga upp konsumentproblem på området samt sammanställa och redovisa dessa för myndigheterna och företagen.

På hemsidan finns det information och varning om investeringsbedrägerier med en frågelista för konsumenter. Det finns också en ordlista över vanligt förekommande finansiella termer.

Konsumentverket

www.konsumentverket.se

Konsumentverket har information om investeringsbedrägerier och hänvisar till på sin hemsida till Finansinspektionen.

Skatteverket Utlandsenheten i Stockholm

www.skatteverket.se

Utlandsenheten; analysfunktionen lämnar information om utländska bolag och utlandstransaktioner. Enheten tar förfrågningar på bolag och transaktioner med utlandet i samband med investeringsbedrägerier, kontaktpersoner är Göran Haglund och Björn Nordström.

Skatteverket har en särskild enhet som eftersöker företag på nätet som inte är registrerade men bedriver handel i Sverige. Kontakt med enheten sker genom Skatteverket i Vänerborg, Dag Hardysson.

Dun & Bradstreet (Soliditet)

www.dnb.com

Dun & Bradstreet kan ge bolagsinformation för företag utanför Sverige. På hemsidan finns en länk till Soliditet som är ett kredit- och affärsinformationsföretag. En sökning av privatpersoner i Sverige eller Norge ska inte göras genom dessa organisationer.

European Business Register, EB-R

www.ebr.org

Organisationen lämnar bolagsinformation inom EU

IOSCO

www.iosco.org

Internationella organisationen för värdepapperstillsyn, IOSCO (International Organisation of Securities Commissions) är en internationell organisation där över 100 tillsynsmyndigheter samarbetar om att ta fram gemensamma regler för värdepappersmarknadens aktörer. En viktig del i samarbetet är utbytet av information om händelser på värdepappersmarknaden och om de finansiella instituten. IOSCO beslutar rekommendationer till medlemmarna om hur de bör behandla olika tillsynsfrågor. Grunden för detta samarbete är ett internationellt avtal. På hemsidan finns samtliga tillsynsmyndigheter för värdepapper med adressuppgifter.

Committee of European Securities Regulators CESR

www.cesr-eu.org

CESR är en oberoende organisation av EU-tillsynsmyndigheter på värdepappersområdet. CESR's roll är att öka samarbetet mellan tillsynsmyndigheterna, ge råd till Kommissionen och verka för att främja en likformig tillämpning av EU-lagstiftning. Arbetet drivs i olika arbetsgrupper, varav CESR-Pol (marknadsmissbruk), CESR-Fin (redovisning) och CESR-Review Panel (granskning av implementeringen) är permanenta. Övriga grupper arbetar med frågor om värdepapper, fonder, öppenhet, prospekt, kreditratinginstitut m.m. Finansinspektionen deltar aktivt i alla arbetsgrupper. Högsta beslutsorganet är CESR-chair Committee. CESR's huvudkontor ligger i Paris och kostnaderna för CESR's verksamhet betalas av medlemmarna.

Bilaga 3 Eurojusts checklista vid val av forum

Följande ska beaktas

- De misstänkta hemortsforum.
- Förutsättningar för överlämnande till annan jurisdiktion enligt den europeiska arresteringsordern alternativt utlämning om stat utanför EU berörs.

Brott i flera medlemsstater

- Om brott begåtts i flera medlemsstater bör man överväga att åtala alla misstänkta och för alla brott i en medlemsstat. Om detta inte är möjligt skall man noga överväga effekterna av att åtala för endast en del av brottsligheten – eller bara vissa misstänkta - i en jurisdiktion. I sådana fall måste man göra allt för att undvika att åtalet Som exempel kan nämnas att om en stat väljer att åtala för endast en del av brottsligheten som berör brott begångna mot deras medborgare så måste åtalet formuleras på ett sådant sätt att ingen litis pendens situation uppstår för det fall andra stater vill väcka åtal för brott begångna mot målsägande i deras stat.
- Även om tiden för att genomföra en process inte har högsta prioritet kan de ändå vara avgörande om flera jurisdiktioner i övrigt uppfyller kraven. Lagföring skall kunna ske utan onödigt dröjsmål under devisen "försenad rättvisa är förnekad rättvisa".

Betydelsen av vittnen eller målsäganden

- Möjligheten att höra målsäganden och vittnen från andra länder skall övervägas antingen via videolänk eller telefon eller om så inte är möjligt möjligheten för dem att på ett säkert sätt resa till annat land för att vittna och om den stat där åtal väcks har möjlighet att täcka alla kostnader som uppstår i samband med detta.
- Finns vittnesskyddsprogram i alla stater som har möjlighet all åtala?
- Hänsyn till brottsoffren och deras möjlighet att begära skadestånd i anslutning till processen är viktig.

Bevisningen

- Accepterar domstolen i ett land bevis insamlade i ett annat land och på annat sätt än vad man är van vid? Långt ifrån alla stater har s.k. fri bevisprövning. I de flesta common law länder är reglerna kring vad som kan åberopas som bevis oerhört strikta.

Annat av betydelse

- Möjligheten att förverka vinningen av brott kan också ha betydelse.

Allmänna överväganden

- Forum shopping för att undvika de tilltalades rättigheter eller för att få högsta möjliga straff skall inte ske. Däremot kan man självfallet beakta att straffskalan är rimlig i förhållande till brottets svårhetsgrad.
- Kostnader för processen eller brist på åklagarresurser får endast ha betydelse om två eller fler stater i övrigt är lika lämpliga. En stats ointresse eller att en viss typ av brottsbekämpning inte är prioriterad i en viss stat får

aldrig utgöra en vägransgrund. Skulle så vara fallet kommer Eurojust att överväga att utnyttja sina formella möjligheter att agera för att övertyga staten.

Bilaga 4 Särskild granskning av ekorevisor

Följande särskilda åtgärder bör göras i de fall bokföringen tas i beslag;

- Granska bolagets bokföring utifrån utlovade investeringsobjekt som erbjuds kund. Finns det någon substans i de erbjudanden som ges.
- Granska inköp av värdepapper eller andra finansiella instrument för investerarens räkning med särskild inriktning på bristande formalia.
- Granska konsultkostnader i rörelsen (Kan vara ett sätt att ta ut pengar ur rörelsen)
- Granska upprättade avtal m.m.
- Särskilt granska variabler som tyder på att osanna eller falska fakturor förekommer i bokföringen
- Särskilt ta i beaktande transaktioner som direkt eller indirekt går till företag som har anknytning till skatteparadis

Frågan om förundersökningsbegränsning bör övervägas i de fall det är svårt att bevisa att pengarna har hamnat i den misstänktes ficka. Ofta kan man på formella grunder underkänna fakturor och avtal. Det man förlorar i straffvärde vinner man i tid.

Det kan vara bra att i ett tidigt skede avgöra om och på vilket sätt ekorevisorn ska medverka i den kommande rättsprocessen. Detta kan vara avgörande för hur ekorevisorn ska användas i utredningen,

Om ekorevisorn är med på många förhör eller håller förhör själv med misstänkta minskar dennes trovärdighet som vittne. Det är då bättre att ekorevisorn används i samband med sakframställan som åklagarens biträde.

Bilaga 5 Utdömda skadestånd och skattemässiga avdrag

Utgångspunkter

Kan ett utdömt skadestånd - i anledning av ett investeringsbedrägeri- påverka möjligheten att få skattemässigt avdrag för kapitalförluster i samband med investeringsbedrägerier?

Den omständigheten att åklagaren yrkar på skadestånd påverkar i sig inte möjligheten för den enskilde att yrka på en skattemässigt avdragsgill förlust. Utbetalat skadestånd kan dock under vissa speciella fall bli skattepliktigt för investeraren.

Rättsläget

För att erhålla avdrag för en kapitalförlust kräver detta att kostnaden har utgjort en skattepliktig inkomst i en annan förvärvskälla.

Principen om en inkomst är skattepliktig i samband med brottslig verksamhet styrs i princip av kommunalskattelagen ” all inkomstskatt ska i beskattningshänseende behandlas på ett likformigt sätt, oberoende såväl av inkomstens art och uppkomstsätt”. Enligt detta synsätt skulle även inkomster av brottslig verksamhet kunna omfattas av reglerna i kommunalskattelagen. I rättspraxis har fastslagits vilka rekvisit som skulle krävas för skatteplikt för dessa inkomster.

Ett avgörande från Regeringsrätten

I ref RÅ 1991 fastslog RR att en person som förskingrat olja från sin arbetsgivare. Inkomsten från denna försäljning redovisades inte till någon del.

Regeringsrätten ställde upp fyra rekvisit för skatteplikt

1. Inkomsten ska ha varit del av en legal förvärvskälla
2. Inkomst av rörelse
3. Förverkande får inte ha skett
4. Skadestånd får inte ha utdömts

Regeringsrätten fastslår att brottslig verksamhet inte kan konstituera någon förvärvskälla. Anledningen till detta är att verksamhet som helt och hållet bygger på brott i normala fall ska förverkas till staten enligt 36 kap brottsbalken. Sådan verksamhet ska inte kunna leda till någon vinst och skatteförmåga skall inte heller uppkomma. Dock kommer regeringsrätten fram till att brottslig verksamhet kan vara skattepliktig om den ingår i en legal förvärvskälla.

Vad gäller vid ett investeringsbedrägeri?

Vad gäller investeringsbedrägerier utgörs dessa av inkomster från en normalt sett legal förvärvskälla som är hänförlig till inkomstslaget rörelse och därmed kan vara skattepliktig utifrån den definition som görs av investeringsbedrägerier i promemorian. Detta innebär i princip också att avdrag för kapitalförlust föreligger för de personer som drabbas av ett investeringsbedrägeri om det härrör från en rörelse som normalt sett är en legal förvärvskälla. Detta under

förutsättning att förlusten är verklig och konstaterad. Där gör skatteverket en bedömning från fall till fall.

Förvaltningsdomstolarna har krävt att den skattskyldige måste visa att denne har gjort betalningen till ett rättsobjekt, vilket ett s k Boiler room inte är. I en kammarrättsdom (Mål nr 8259-03) har den skattskyldige nekats avdrag för förluster som denne åsamkats i samband med inbetalning till fiktiva fonder och icke existerande bolag.

Angående skadestånd så betraktas det skadestånd som utgår som livränta, ersätter skattepliktig intäkt, täcker avdragsgill kostnad eller på annat sätt är hänförlig till en förvärvskälla skattepliktiga. Övriga skadestånd är skattefria

Om skadestånd utdöms till den som drabbas av ett investeringsbedrägeri och detta är att betrakta som en förvärvskälla som normalt sett är legal torde detta vara skattepliktigt, dock först när skadeståndet betalas. I paritet med detta är en förlust avdragsgill i inkomstslaget kapital när förlusten är konstaterad. Det kan dock konstateras att rent brottsliga upplägg utan vare sig rättssubjekt eller andra konkreta juridiska personer innebär att investeraren ej erhåller avdrag för förlusten.

Bilaga 6 Granskningsmall

Utredning av misstänkt investeringsbedrägeri i bolaget X AB

Inledning

Beskriv företaget, förhållanden enligt Bolagsverket, verksamheten, företrädare ("den som ..."), översiktlig ekonomisk omfattning, registrerad revisor, syfte och omfattning.

Bolagsstruktur samt ägandeförhållande

Tillgänglig räkenskapsinformation

Registrerat räkenskapsår.

Sammanfattning av räkenskapsinformationens status

Beskrivning av vilken räkenskapsinformation som finns respektive vad som saknas.

Övrigt tillgängligt material

Från Kronofogdemyndigheten

Från banker och kreditinstitut

Från Externrevisorn

Från bokföraren/bokföringsbyrå

Från Finansinspektionen

Från Bolagsverket

Från övriga

Bokföringens status

Grund- och huvudbok samt resultat- och balansrapporten

Sidoordnad bokföring

Verifikationernas utformning

Årsredovisningens status och innehåll

Sammanfattande bedömning av bokföringen

Information från Skatteverket

Bolagets affärsidé

Investeringens genomförande
Bolagets egna investeringar
Företrädarens egna investeringar

Bolagets ekonomiska utveckling

Tillgångar
Skulder
Nyckeltal

Investorer och insatt kapital

Investorer
Insatt kapital
Återbetalat kapital
Återstående fordringar från investorer

Övriga noteringar

Här kan beskrivas någon eller några omständigheter som är relevanta och speciella på något sätt som inte ingår i punkterna ovan.

*Sammanfattning**Slutsats*